

УДК 82-051:001.32(477)Жулинський М.

**УЧЕНИЙ, АКАДЕМІК, ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНСЬКОЇ
ГУМАНІТАРНОЇ НАУКИ, ЛЮДИНА**
До 75-річчя Миколи Жулинського

Богдан ЯКИМОВИЧ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства

В ювілейній статті, присвяченій 75-річчю від дня народження, проаналізовано життєвий шлях, наукові здобутки та державно-політичну діяльність дійсного члена НАН України, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, доктора філологічних наук, літературознавця та культуролога, директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України Миколи Григоровича Жулинського.

Ключові слова: українське літературознавство, шевченкознавство, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, НТШ у Львові, Микола Жулинський.

Серед чільних осіб провідних діячів сучасної гуманітарної науки і культури України одне з провідних місць займає постать доктора філологічних наук, професора, дійсного члена Національної академії наук України, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка, директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, заслуженого діяча науки і техніки, лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка, Республіканської премії ім. О. І. Білецького та Міжнародної літературної премії ім. Григорія Сковороди “Сад божественних пісень”, академіка-секретаря відділення літератури, мови та мистецтвознавства, відомого державного і політичного діяча нашої держави Миколи Григоровича Жулинського.

Микола Жулинський народився 25 серпня 1940 р. в с. Новосілки, тепер Набережне Демидівського району Рівенської області на благословенній південній Волині, недалеко від славетного, оспіваного М. Гоголем, міста Дубно. Мабуть, це не випадково. Але народження талановитого хлопчика сталося в нелегкі часи. В результаті пакту Молотова–Ріббентропа ці землі опинилися, за влучним висловом І. Драча, “в пащі сталінського крокодила”. А ще перед тим у міжвоєнному двадцятиріччі Волинь страждала під польською окупацією. І якщо в сусідній Галичині поляки якимось мусили рахуватися з місцевим українським населенням, то на Волині окупаційна влада витворяла несусвітні дурниці. Тому й не дивно, що під час німецької окупації добродушні волиняни оголосили війну своїм “братом-слов’янам” – це було прямим результатом жадливої поведінки тих, хто володів цими землями перед тим.

Уже в час народження Миколи радянські “визволителі” організували репресії на “визволених” територіях, але хлопчик був занадто малим, щоб це усвідомити. А коли йому не було ще й року, на наші землі посунули нацистські “визволителі”.

Вже наприкінці 1942 року саме тут, на південній Волині почали створюватися перші загони Української Повстанської Армії, яка, невдовзі об'єднавши загони отамана Т. Бульби-Боровця з Полісся, мельниківські формування, стала під єдиний провід ОУН-революційної з головним командиром генералом Тарасом Чупринкою (Романом Шухевичем). Розпочалася кривава війна армії без держави з могутньою гітлерівською арматвою, яка покорила на той час більшу частину Європи, при чому – не без успіху, бо німецька влада на Волині і Поліссі була доволі ефемерною. Саме в той час спинався на ноги малий Миколка. Та невдовзі батька, Григорія Лук'яновича Жулинського, за його релігійну переконаність заарештували німці і запроторили до концтабору, а коли в'язнів визволили союзницькі війська, опинився в еміграції – на Батьківщині міг потрапити хіба що до сталінського концтрака. Отже, змушений був, бо його життю загрожувала смертельна небезпека, тому помандрував в діаспору, опинився у США, залишивши дружину, Серафиму Григорівну, з маленьким тоді ще Миколкою. А всього в родині було семеро дітей!

Життя волинського хлопчика в післявоєнні роки солодким просто не могло бути. І хоч війна формально закінчилася в 1945 році, на теренах Західної України вона продовжувалася ще довго. Ось як згадує про ці роки наш Ювіляр: “Я весь час виживав і ніколи не жив нормально. Післявоєнне дитинство – це постійний, невтомний голод. Я не любив праці на землі... все згадую, що треба перекопати величезний город (50 соток)... Потім дивишся на бур'яни – треба сапати. Корову чимось годувати. З 8-го по 10-й клас я майже не вчився, бо зранку йшов шукати дрова, щоб протопити в хаті, бо інакше мати не дасть їсти, а ввечері принести солому для корови з колгоспу. Вкрасти...”¹.

Закінчивши школу, поступив на навчання в Дубенське педагогічне училище. У 1958 році померла мама. Закінчивши училище, вчителював в с. Озерське Дубровицького району на Рівенщині. Це було на початку 60-х років, коли КПРС оголосила свою двадцятирічну програму будівництва комунізму, а в селі, де працював молодий спеціаліст Микола Жулинський, не було ні світла, ні радіо, ні газет, ні пристойного клубу. “Два роки чесно відпрацював, але хотів якось вирватися, вчитися далі... Хотів бути письменником, журналістом...”².

У 1962 році наш Ювіляр переїжджає до Луцька, влаштовується робітником промкомбінату, далі – слюсарив на електромеханічному заводі, входив, за його словами, в міське життя, вчився цвенькати на “общепонятном”, щоб не виглядати селюком, а в 1965 році поїхав до Ленінграда, тепер Санкт-Петербург, хотів там здобути освіту. Не склалося – з труднощами влаштувався на роботу трубозгинальником Ленінградського суднобудівного заводу. Три роки, проведені в колишній імперській столиці, яка пам'ятає сліди Шевченка, Куліша, Гоголя, інших світочів культури, для нього не були марні, він ознайомився з багатством музеїв, відвідував театри та інші культурні установи Північної Пальміри, водночас заочно навчався на факультеті журналістики Київського державного університету

ім. Т. Г. Шевченка, який успішно закінчив 1968 року. Тоді й вибрав остаточно свій життєвий шлях, вступивши до аспірантури академічного Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка.

Науковим зацікавленням молодого науковця стала сучасна література – в ті часи захочувалися саме такі теми студій. А читачем він був просто феноменальним – читав і запам'ятовував усе, що писали його сучасники. Та й перо у нього було легке. Уже в 1972 році Микола Жулинський захистив кандидатську дисертацію, а, оскільки мав добрі організаторські навички, життєвий досвід, невдовзі стає вченим секретарем Інституту. У 1978 році відходить з директорської посади одіозний Микола Шамота, директором стає випускник Львівського університету ім. Івана Франка Ігор Дзевєрін, а його заступником з наукової роботи та завідувачем відділу рукописів стає наш Ювіляр. У 1981 році М. Жулинський захистив докторську дисертацію в рідному Київському університеті, ставши одним з наймолодших в Інституті докторів наук, а від 1991 року, коли Україна проголосила незалежність – директором Інституту літератури, де успішно працює й досі.

За час праці в Інституті літератури М. Жулинський став провідним літературознавцем і критиком, письменником, публіцистом і організатором української гуманітарної науки. Не втратили своєї наукової вартості книжки Ювіляра “Пафос життєствердження” (1974), “Людина як міра часу” (1979), “Наближення” (1986). А наступна книжка – “Із забуття – в безсмертя” (1990) стала справді потужним вибухом в тоді ще підрадянському літературознавстві. Він перший написав і опублікував у цій збірці літературні портрети і добірки з творчої спадщини українських письменників, яких через ідеологічне свавілля викреслили з національного культурного життя, знищили фізично і спробували знищити духовно: Пантелеймона Куліша, Богдана Лепкого, Олександра Олеся, Григорія Чупринку, Володимира Винниченка, Павла Савченка, Михайла Драй-Хмару, Павла Филиповича, Гната Михайличенка, Миколу Хвильового, Валер'яна Поліщука, Євгена Плужника, Івана Сенченка, Богдана-Ігоря Антонича, Василя Симоненка, Василя Стуса та ін. Книжка відкрила невідомі обрії української літератури, за рядками її читалося: система, яка існує в тодішньому СРСР, не має права на існування. Праця М. Жулинського була своєрідним внеском в розвал СРСР і проголошення незалежності України 1991 року. Рецензентом цієї унікальної книжки був славної пам'яті проф. Анатолій Погрібний. Саме за цю книжку в 1992 р. М. Жулинський був удостоєний Національної премії ім. Тараса Шевченка.

У 1989 році М. Жулинський стає одним з ініціаторів створення Міжнародної асоціації українців, а в 1999–2002 рр. очолював цю світову організацію вчених-українців з багатьох країн світу.

На початку 90-х років ХХ ст., поряд з науковою працею М. Жулинський зайнявся державотворчими процесами держави, що нарешті відновила незалежність та гостро потребувала умілих рук для державного будівництва.

До речі, революційні процеси зламу 80–90-х років у Києві формувалися передовсім у Спілці письменників та в Інституті літератури. Весною 1989 року тут створювався проєкт статуту Народного Руху України, провідними розробниками якого були Віталій Дончик та Юрій Цеков, готувалися різноманітні звернення та заяви, що прискорювали розвал імперії зла. Дня 8 червня 1991 року у великому залі академічного будинку при теперішній вул. М. Грушевського, 4 відбулася наукова конференція (до її скликання долучилися М. Жулинський, В. Смолій, Я. Ісаєвич, Я. Дашкевич), де ми – Я. Дашкевич, автор цих рядків, А. ґ речило, В. Сергійчук – дали бій ортодоксам від науки Р. Симоненку, В. Ткаченку та всім їхнім хазяям й апологетам в плані відстоювання національних символів України³.

У 90-х роках М. Жулинський заступає високі державно-політичні посади: від 1992 року він державний радник Президента України з питань гуманітарної політики, голова комісії Державної Думи України, народний депутат України 2-го скликання (1994–1998, голова підкомітету з питань культури і духовності), 4-го скликання (2002–2006), віце-прем'єр-міністр України з питань гуманітарної політики (1992–1994, 1999–2001); голова Національної ради з питань духовності і культури при Президенті України (2006–2010); член Комітету Національної премії України ім. Т. Шевченка (від 1996), його Голова (2004–2010), змінивши нашого земляка поета і громадського діяча Романа Лубківського. А ще – він донині заступає посаду академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, завідує відділом української літератури ХХ ст. в Інституті літератури, голова вченої та спеціалізованої Рад цієї установи. Водночас з-під його пера одна за другою виходять його книжки: “Вірю в силу духа” (Луцьк, 1999), “Подих третього тисячоліття” (Луцьк, 2000), “Заявити про себе культурою” (Київ, 2001), “Олег Ольжич і Олена Теліга” (Київ, 2001), “Слово і доля” (Київ, 2002), “Духовна спрага по втраченій батьківщині” (Київ, 2002), “Поминаймо в скорботі, а не во гніві. Українсько-польський конфлікт на Волині 1943–1944 рр., Луцьк, 2003”, “Високий світоч віри. Голодомори в Україні та роман Василя Барки “Жовтий князь” (в кн.: *Барка В. Жовтий князь*. Київ, 2003), “Відстані” (2006), “Він знав, як много важить слово” (про Івана Франка, Київ, 2008), “Нація. Культура. Література” (Київ, 2010), “Українська література: творці та твори” (Київ, 2011) та ін. А ще – книжка унікальних спогадів, спільно з батьком Григорієм “То твій, сину, батько! Українська душа – на Голгофі ХХ століття” (Київ, 2003). Як справедливо відзначають В. Дончик та М. Сулима, “Його праці – це системно-аналітичне освоєння класичної спадщини та заглиблення в найсучаснішу художню практику”⁴.

М. Жулинський належить до тих діячів культури України, які глибоко усвідомлювали і усвідомлюють, якої шкоди завдали нашій культурі століття чужоземної окупації, насамперед російської і російсько-більшовицької, болісно відчував й новітні загрози, пов'язані з глобалізацією світу, втратою набутків, які виробив народ упродовж сотень віків. Будучи на державно-політичних посадах,

він бив у великий дзвін, заявляв, що без значних коштів, державної підтримки наш народ може опинитися на узбіччі цивілізації. Тому він був серед ініціаторів та реалізаторів новітніх фундаментальних культурологічних проєктів, які започатковано в Україні за час незалежності.

Він – член редколегії “Історії української культури” в 5-ти томах, 9-ти книгах. Причому п’ятий том, який має назву “Українська культура ХХ – початку ХХІ століть”, головним редактором якого є М. Жулинський, складається з чотирьох фундаментальних книг, кожна обсягом приблизно 900 сторінок тексту та ілюстративного матеріалу.

Наприкінці 2013 року, коли на Майдані Незалежності в Києві вирує Революція Гідності, у видавництві “Наукова думка” під грифом Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України завершується друк одного з головних дітищ Ювіляра – першого тому “Історії української літератури” у 12 томах (голова редакційної колегії В. Дончик). Зрозуміло, що організаційна робота з організації соборного творчого колективу лягла на плечі директора Інституту академіка М. Жулинського. Наступного, ювілейного Шевченківського року 2014 і... початку Вітчизняної війни України з її споконвічним ворогом Росією, де владу захопив добрий учень Гітлера і Сталіна, вихованець сумнозвісного КГБ Владімір Путін, денне світло побачили ще два томи цього корпусу: том другий, присвячений літературі доби бароко (друга половина ХVІ – до кінця ХVІІІ ст.) та том четвертий авторства академіка Івана Дзюби про творчість українського Пророка Тараса Шевченка. Це – понад 200 друкованих аркушів. У передмові до цього фундаментального видання М. Жулинський пише: “Нова “Історія української літератури” з’являється в той відповідальний в історичному бутті народу час, коли вкрай важливо відкрити вікодавні глибини історичної пам’яті, виборення ідентичності і вивести духовний досвід нації на ширший – загальнолюдський – культурний простір”⁵. І ще одна цікава фраза: “Історико-літературний дискурс, яким є “Історія української літератури” у 12 томах слід вважати комплексною артикуляцією національного літературного досвіду, набутого в процесі долавання колоніального, тоталітарного і посттоталітарного стану української нації, її культури, історії, мови. Українська література з її незчисленим гроном яскравих індивідуальностей світової величини постає як вияв невиснажного духовного потенціалу, бездонності творчих, художньо-мистецьких джерел, культурної самобутності української нації в її тисячолітньому розвитку”⁶. Так воно, очевидно, і є.

Третім могутнім проєктом Інституту літератури під керівництвом М. Жулинського є “Шевченківська Енциклопедія” в шести томах, чотири з яких побачили світ до 200-річчя українського Пророка. Цей проєкт унікальний, бо енциклопедії такого обсягу не має жоден письменник чи діяч культури у світі. Можна собі лише уявити, як треба було мобілізувати колектив Інституту, як організувати авторів буквально з цілого українського материка і діаспори, щоб підняти таке видання. А ще перед тим спільно з Інститутом мистецтвознавства,

фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (директор академік Ганна Скрипник) та Національним музеєм Тараса Шевченка завершено найкраще за всі часи Повне зібрання творів у дванадцяти томах – зразок не лише наукового видання, а й приклад сучасного мистецтва української книжки!

М. Жулинський вмів підбирати людей. Його заступник з видавничої діяльності, відомий літературознавець, текстолог і громадський діяч Сергій Гальченко до 200-річного Шевченкового ювілею здійснив низку унікальних перевидань рідкісних рукописів та збірок Кобзаревих творів, оригінали яких збереглися часом в кількох або й одиничних примірниках. Під час найважчої роботи над “Шевченківською Енциклопедією” директор призначив завідувачем Відділу шевченкознавства молодого, енергійного, талановитого Олександра Бороня, який не підвів ні себе, ні колектив Інституту. Слід згадати тут ще високоталановитого, ініціативного і вельми працьовитого Миколу Бондаря, працездатність якого просто вражає, також відомого франкознавця, члена-кореспондента НАН України Тамару Гундорову. У свій час в Інституті літератури працювали Оксана Пахльовська, та, на жаль покійні, молоді доктори філологічних наук Соломія Павличко та Ніла Зборовська.

А взагалі й сам М. Жулинський також вмів працювати багато й результативно, він далеко не новачок у шевченкознавстві. Наш Ювіляр – автор багатьох наукових і публіцистичних статей про Т. Шевченка, ініціатор низки видань і перевидань Шевченкових творів. Вершинною, на мій погляд, є його спільна стаття з академіком Іваном Дзюбою до нарешті повного і не спотвореного ніякою цензурою дванадцятитомника нашого Пророка⁷. До його ювілею М. Жулинський написав і видав книжку “Шевченко: повернення в “нашу Україну” (Київ, 2014).

У 1979–1993 рр. М. Жулинський в Інституті очолював також відділ рукописів. Він дбав про поповнення джерельних матеріалів, привозив їх із закордонних відряджень, своїм авторитетом сприяв, щоб українські письменники, зокрема Олесь Гончар, передавали до сховища свої архіви. Завдяки його старанням відділ рукописних фондів та текстології (так цей підрозділ називається сьогодні) поповнився цінними манускриптами Михайла Драй-Хмари, Марка Вовчка, Григорія Костюка, Василя Барки, Уласа Самчука, Олександра Олеся, Олега Ольжича, Володимира Винниченка, згаданого Олеся Гончара та багатьох інших письменників. Було б дуже цікаво, якби Ювіляр написав детальні спогади про цей напрям своєї діяльності. На жаль, великої своєї мрії – будівництва в Україні сучасного архівного комплексу, на зразок вірменського Матенадарана, він зробити не зміг, навіть заступаючи високу державну посаду віце-прем’єр-міністра України.

Перед нами, львів’янами, М. Жулинський має особливі заслуги. Він підтримав ініціативу професора Олега Романіва про відродження у Львові Наукового товариства імені Шевченка, прообразу сучасної Академії наук, докладав у Києві зусиль, щоб цю ідею належно зреалізувати.

Відколи він став директором академічної установи, у Львові розпочало працювати Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Власне цю ідею підтримав ще попередник М. Жулинського на посаді директора акад. Ігор Дзевєрін, який провів через ухвалу Президії Академії відповідний документ (це підтримав президент академії академік Борис Патон), але усі формальності полагоджував тодішній заступник з наукової роботи М. Жулинський. До реалізації цієї ідеї долучилися у Львові тодішній заступник голови Львівського облвиконкому Михайло Косів, керівники міста Василь Шпіцер та Богдан Котик. Повна підтримка була й з боку Західного наукового центру Академії, який очолював академік Ігор Юхновський. Міська влада виділила приміщення в самому центрі Львова на площі Міцкевича. Керівником призначено працівника Інституту, випускника Франкового університету у Львові кандидата філологічних наук Євгена Нахліка, якому міська влада тоді виділила помешкання.

Через 20 років успішного функціонування у березні–квітні 2011 року з ініціативи М. Жулинського відділення реорганізовано в окремий Інститут Івана Франка НАН України. За підтримки теперішнього голови Західного наукового центру НАН України академіка Зіновія Назарчука Інституту передано чудове триповерхове приміщення при вул. Драгоманова навпроти Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка, яке до того належало Фізико-механічному інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України. Завдання новоутвореної установи – досліджувати весь спектр багатогранної літературної, наукової та громадсько-політичної діяльності Івана Франка в контексті культурних обставин Галичини і цілої України, творчість кола його однодумців, сучасників, літературні аспірації від початку нової української літератури до сьогодення в загальноукраїнському та загальноєвропейському контекстах. Це – справді науково-організаційний подвиг нашого Ювіляра, нерукотворний прижиттєвий пам'ятник самому собі.

Однак керівникові Інституту Івана Франка Євгенові Нахліку, тепер уже удостоєному високого звання члена-кореспондента НАН України, слід зреалізувати концепцію академіка М. Жулинського про розвиток міждисциплінарних студій у франкознавстві, налагодити тісну співпрацю з Міжнародною асоціацією франкознавців (президент проф. Михайло Гнатюк), стати більш публічною людиною, не беручи поганих прикладів з деяких керівників академічних інституцій Львова, які просто уникають публічних контактів з інтелігенцією Львова, а мати за взірць позицію, статус і життєве кредо академіка Миколи Жулинського. Головне завдання Інституту Івана Франка у Львові на сьогодні – зреалізувати ідею Ювіляра про видання “Франківської Енциклопедії” у семи томах, опублікувати твори Каменяра, які через комуністичну цензуру не увійшли до 50-томного Зібрання його творів, бути центром, який зобов'язаний готувати його Повне зібрання творів.

Мені приємно, що маю за колегу і друга таку видатну особу – автора багатьох книжок, понад 700 різних наукових і публіцистичних публікацій, людину, яка

відзначена державними нагородами України, удостоєна найвищою нагородою Світового конгресу українців – золотою медаллю св. Володимира. А ще – він почесний професор Національного університету “Києво-Могилянська академія” (2000) та почесний доктор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (2009). Попри найвищі нагороди і звання Микола Григорович ніколи не зазнавався, завжди є чудовою, душевною людиною, з яким легко і просто спілкуватись. Йому неспівпадливі роки. І хоч ми познайомилися і подружилися з ним ще далекого 1985 року, його душа, стосунки з колегами і знайомими зовсім не змінилися. Вийшовши з бідної багатодітної селянської родини, через перипетії з батьком залишившись фактично напівсиротою, цей мужній “цілий чоловік” (І. Франко) досяг вершин в українській гуманітарній науці, став відомим державно-політичним діячем, якого люблять патріоти України і ненавидять українофоби. Ніби сьогодні в нього все гаразд, але доля не шкодує його й зараз, час до часу завдаючи болючих ударів. Але так було з усіма великими людьми, із справжньою українською елітою, до якої по праву належить дійсний член НАН України та дійсний член НТШ у Львові Микола Григорович Жулинський.

З роси і води на многії і благії літа!

SCIENTIST, ACADEMIC, ORGANIZER OF UKRAINIAN HUMANITIES, HUMAN BEING DEDICATED TO THE 75th ANNIVERSARY OF MYKOLA ZHULYNSKYI

Bogdan YAKYMOVYCH
Ivan Franko National University of Lviv
Department of Local History

In the Jubilee article on the 75th anniversary we analyze life, scientific achievements and public political activity of active member of NAS of Ukraine, member of the Shevchenko Scientific Society in Lviv, Doctor of philology, literary and cultural studies, and director of the Institute of Literature Mykola Zhulynskyi.

Key words: Ukrainian literature, Shevchenko studies, Institute of Literature, Shevchenko Scientific Society in Lviv, Mykola Zhulynsky

¹ а,б,в,г,д// День. – 2001. – 10 листоп.– № 206. Ох, як це відомо багатьом з того покоління!

² Там само.

³ Про це див.: *Якимович Б.* Україна та українці: події далекі і близькі. Вибрані праці/ Львівський національний університет ім. Івана Франка та ін. – Львів, 2014. – С. 554–555.

⁴ Гелікон Миколи Жулинського. До 75-ї річниці від дня народження// Літературна Україна. – 2015.– 27 серп. № 32. Про М. Жулинського див. також такі видання: *Пшенична Л.* Микола Жулинський: Літературний портрет. До 60-річчя від дня народження. – Рівне, 2000; *Микола Григорович Жулинський: Біобібліографія до 70-річчя від дня народження.* – Київ, 2010.

⁵ *Жулинський М.* Тисячолітній шлях української культури// Історія української літератури: У 12 т.– Т.1: Давня література (X– перша половина XVI ст.) – Київ: Наук. думка, 2014. – С. 19.

⁶ Там само. – С. 22.

⁷ *Дзюба І. Жулинський М.* На вічному шляху до Шевченка// *Шевченко Тарас.* Повне зібрання творів: У 12 т. Київ: Наук. думка, 2001. – С. 9–70.